
Lyftstenen vid ungdomslokalen lockar ynglingar till styrketest

Den närapå äggformiga, jämnslåta stenen väger 117 kg, dess omkrets i längdriktningen är 142 cm och på tvären 127 cm. Såsom troligen helt danad av naturen (istidsprodukt?) är stenen i sin symmetriska form sevärd.

Om stenens "närhistoria" vet vi dels att den utgjort måttstock på mäns styrka och armomfång, dels att den legat på Nysto gård innan den på 1930-talet fördes till ungdomslokalsens gårdsplan.

Edvard Beijar (Nysto Edvard, f. 1900) vet berätta att ungdom och äldre ofta samlades till lyftträffar på hans hemgård. Edvin Back (1908–1986) säger i en kort tillbakablick på idrottens barndom i Karperö:

"De metoder varmed ungdomarna prövade sina krafter var nog av det primitivaste slaget, såsom armbrytning, slänga kärrhjul över huvet, draga handkavel och slätkäpp eller lyfta stenar såsom den som låg på gården vid Nysto. På den har nog mången yngling behandlat sin rygg illa i sin iver att visa sig stark."

Normalt föreligger ingen lyftsvårighet med handgrepp t.ex. om ett rep fäst runt stenen. Men med armfattning blir den betydligt mera svårhanterlig och därmed "tyngre". Lyftet blir då beroende av armlängden, armarnas och händernas (handlovens och fingrarnas) presskraft att hålla taget (såvida inte säker "handknäppning" nås, vilket normalt är en omöjlighet vid fattning i stenens längdriktning) och givetvis av ben- och ryggstyrkan samt balansering (teknik).

Före krigsåren var stenen ännu intensivt "upptagen". Vid soaréer sågs utbys ynglingar gärna skocka sig runt den. Här kunde man ibland av mången kraftig men lyft-oerfaren ynglings besvikna ansiktsuttryck konstatera att enbart rå styrka ej var nog för att lyfta en obehändig sten – teknik fordrades minsann också!

Oberoende av tekniskt kunnande och träning så blir ändå en lyftares faktiska styrka avgörande för om han vid arm- och handfattning lyckas lyfta stenen. Många starka karlar har lyft den på samma sätt och lika högt som Magnus Häggblom på bilden (hösten 1985). Någon kraftkarl har presterat det maximala; lyft stenen ända upp på axeln. Vid intervjuer vintern 1986 har det framkommit att Georg Järv (f. 1909) gjort det, likaså Bruno Beijar (1924–1948). Evald Nygård (Nyback Evald, f. 1907) minns att hans mor berättat att någon av bröderna Sundvik (Mårtis Karl? 1871–1940) t.o.m. burit stenen på axeln över byvägen mellan granngårdarna Nysto och Nyback. Under militärförläggningstiden i ungdomslokalen 1939–1942 skall en lappfjärdsbo (inte Hautaviita!) ha lyft stenen tämligen obehindrat på axeln.

I takt med idrottens efterkrigstida utveckling har stenlyftningen avtagit. Idag är stenen sommartid blott föremål för beundran på sin plats framför Carpella-paviljongen.

Vi kan i detta sammanhang ställa frågan, huruvida lyftansträngningarna blott och bart varit utslag av pojkarnas leklynne, överloppsenergi och kampglädje – grundfaktorer bakom all kroppsidrott – eller om "attackerna" mot stenen rentav utgjort en "rituell" handling; medvetet varit ett ynglingarnas mandomsprov, en meritering för att bli betraktade som "helkarlar" eller t.o.m. giftasvuxna. (Jfr

Maximilian Stejskal: *Folklig idrott*, doktorsavhandling 1954, "lyftstejnar" i bl.a. Munsala, Nedervetil och Terjärv). En uttolkning såsom rituell handling med en dylik etno-sociologisk innebörd torde kunna uteslutas för Karperö lyftstens del – för det är dess kända existens här för ung. En socialpsykologisk tolkning kunde däremot göras; "en ann så god som en ann!" – så försöker man greppa tag om stenen, totalt dock i ovetenhet om vad en slik aktion kantänka är uttryck för ur socialvetenskaplig synvinkel.

Det ligger nära till hands att tro att stenen fördes till ungdomslokalen genast efter dennas tillkomst 1917. Överflyttningen skedde dock först inpå 1930-talet efter nyskiftet i byn då bl.a. också Nysto gård utflyttades. Härom ges bevis av Per-Erik Beijar (f. 1925) som från sina barnaår minns att stenen då ännu fanns på Nysto – hans farfars – gård.

Men hur och när hamnade stenen på Nysto gård? Allmänna uppfattningen är att den hittats i skärgården (Hanklot?) av Karperö-fiskare och förts längs Strömmen i båt till Karperö. Stenen har pga sin säregna form där den legat i strandremsan tilldragit sig uppmärksamhet och, som slutet på ett kronologiskt sammanhang, hamnat vid stranden nedanför Nysto, "kommen från en båt i tiden" såsom Edvin Back uttrycker sig. I tiden, ja. Husbönderna vid Nysto idkade visserligen, jämsides med jordbruket, fiske i bl.a. Värlox-vattnen. Evald Nygård minns sig ha hört berättas att husbonden vid Nysto (Nysto Abb, Abraham Gustavsson Pada-Beijar, 1839–1914) har varit den som tillsammans med sina söner medfört stenen hem från en fiskefärd. Stenförvärvet kunde med stöd av ovannämnda uppgifter tidsbestämmas till 1880-talet.

"För bra för att vara sant" eller "för sant för att vara bra"? Nysto Edvard kunde, såsom ett slags alternativ till den refererade allmänna uppfattningen om hur stenen hamnat vid Nysto, möjligen se sammanhanget såhär: Då Vasa Ångkvarns ursprungskvarn vid Alkula i Gamla Vasa upphörde med driften i och med dess grundare kommerserådet AA Levóns frånfälle i augusti 1875 (ny kvarn vid Strandgatan i Vasa var då redan i gång) köpte Edvards farfar (tidigare nämnda Nysto Abb) och dennes bröder Alkulakvarnens maskinpark och startade egen kvarnverksamhet i Karperö på "Ångkvarnsskatan" (Lundas skatan), platsen där ungdomslokalen senare uppfördes. Stenen kan ha hört till och därför följt med i köpet och använts på nya driftsplatsen i Karperö. Om den ändå inte "hört till" i den meningen att den använts i själva malningsprocessen så kan den ha fungerat som något slags detalj, t.ex. i reglerings- och balanseringssyfte eller liknande. En järnten är inslagen i ena långsidan. Denna järntapp sägs ha varit försedd med ögla som senare i något skede avlägsnats. Kvarndriften upphörde efter ca sex år med kvarnens brand på 1880-talet. Så långt Edvards sekundära uppfattning.

I sökandet efter sanningen ("Sanningen är historieskrivningens högsta lag", latinsk grundsats) har även framkastats tanken att stenen i tiden måhända fungerat som någon sorts ankarsten vid förtöjning av virkesflottar. Enligt denna uppfattning skulle givetvis öglan i järntappen i stenen väl passa in i sammanhanget. Ett expert-tvivel, resp. ett av minnesutsago härlett tvivel dyker dock upp här: En dylik ankarsten bör nämligen ha vägt flere hundra kilo, och enligt Evald Nygård har järntappen med ögla slagits in under "Nystogård-perioden" i och för fingerkrok-lyftning av stenen. Vid Nysto har öglan också avlägsnats.

- I brist på helt tillförlitliga, dvs. skriftliga källor bör vi kunna godtaga allmänna uppfattningen om stenens förhistoria. Under dess aktiva "lyftmotståndsera" har den blivit vida känd, dock inte alltid i entydigt positiv bemärkelse – farlig för hälsan som den delvis varit!

Måtte vi se detta Karperö-fenomen huvudsakligen såsom den lyftsten den konkret framstått under ca hundra år och mindre ältä eller fästa vikt vid dess ursprung. Må den i fortsättningen till namnet förbli lyftstenen i Karperö men till gagnet prydnadsstenen vid Carpella.

BERNHARD FRANSOLM